

Rusya’da Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Rusça Yayımlanmış Türkiye Bibliyografyaları

Şahin DOĞAN

Okt. Dr. Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve
Uygulama Merkezi

Öz: Rusya’da şarkiyat alanındaki çalışmalara ilk kez I. Petro döneminde başlandı. I. Petro döneminde başlatılan bu çalışmalar, Türkoloji alanında da önemli sonuçlar doğurdu. XVIII. yüzyılda başlatılan bu çalışmalar neticesinde V.V Radlov, V.D. Smirnov, V.V. Barthold vd. birçok önemli şarkiyatçı ve Türkologlar yetişti ve XIX. yüzyılda yetişen bu kuşak, Rusya’da Türk dili, tarihi, siyaseti, etnografyası, ekonomisi gibi konuların araştırılmasının temellerini attılar. Rusya’da Türkiye’nin tarihi, coğrafyası, sosyal ve kültürel yapısı XIX. yy’ da sistemli olarak incelenmeye başlandı. Sovyet döneminde Rusya’da Türkoloji çalışmaları, dil, edebiyat, tarih, ekonomi, coğrafya ve uluslararası ilişkilerin her alanına yayıldı. Rusya’da yapılan bu çalışmalar derlenerek Rusça yayımlanmış eserlerin bibliyografyaları oluşturulmuş ve Türk tarihi araştırmalarında önemli birer eser olarak bilim dünyasında yerini almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Türkiye Bibliyografyası, Rusya

Ottoman History Research in Russia and Russian Published Bibliographies of Turkey

Abstract: In the field for Oriental studies in Russia for the first time was started in period of Peter the Great. These studies gave to significant results in the field of Turcology. As a result of these studies initiated in XVIIIth century grew up in several important orientalist and turkologists as VV Radloff, VD Smirnov, V.V. Barthold. This generation laid the foundations of the investigation of issues such as the Turkish economy, language, history, politics, and ethnography in Russia. History, geography, social and cultural structure of Turkey, began to be studied in a systematic way in the XIX century. Turcology studies in Russia during the Soviet period, has spread to all areas such as language, literature, history, economics, geography. These studies generated by compiling bibliographies of works published in Russian and these bibliographies took place in the world of science as an important work for Turkish history researches.

Key Words: Ottoman history, bibliography of Turkey, Russia

GİRİŞ

Rusların Yakın Doğu ve dolayısıyla Türkiye’nin tarihi, ekonomisi, gelenekleri, dil ve kültürüyle tanışması her ne kadar daha erken zamanlarda olsa da; bu konu Rus aydınların ve bilim adamlarının dikkatini XVIII. yüzyılın başlarında çekmeye başlamıştır (Jeltyakov, 2004: 123). Rusya’nın coğrafi

konumu, Rus bilim adamlarının Doğu ülkelerinin dil, tarih, coğrafya ve kültürleri ile ilgilenmelerinde önemli bir etken oldu ve şarkiyat alanındaki çalışmalar ilk kez I. Petro döneminde başlatıldı. 1705 yılında Petersburg’da Japonca derslerinin verilmeye başlanması bu alandaki ilk adımı teşkil etmektedir. Yine bu dönemde dil öğrenmek üzere İran, Türkiye, Moğolistan ve Çin’e genç öğrenciler gönderildi (Kurat, 1993: 456). Senatonun 18 Ocak 1716 tarihli bir emirnamesi ile Latin okullarından iyi yetişmiş beş çocuğun seçilerek İran’da bulunan Rus elçisi Volinskiy’in yanına gönderilmek suretiyle orada Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenmeleri ve akabinde konsolosluklarda görevlendirilmeleri istenmişti. 1724 yılında da I. Petro’nun emri üzerine Türkçe öğrenmeleri için İstanbul’a 14-15 yaşlarındaki delikanlılar gönderildi. (Kononov, 1974: 9; Uturgauri, 1999: 81-84). 1727 yılında Çin ile yapılan bir antlaşma gereğince ise, üç ruhanî ve altı sivil üyeden oluşan bir Rus misyonu daimî olarak Pekin’de kalacaktı. Pekin’de kalan bu Rus heyeti içerisinde birçok Rus sinoloğu yetişti. Pekin’de yetişen bu Rus Sinologlarından en tanınmış olanı Biçurin’dir. Biçurin, eski Çin kaynaklarının dilini iyi bir şekilde öğrenerek, bu kaynaklardan Türk tarihine ait çok önemli materyalleri ortaya çıkartıp yayınlamıştır ki bu materyaller hâlâ büyük bir önem taşımaktadırlar (Kurat, 1993: 456).

I. Petro döneminde başlatılan bu çalışmalar, Türkoloji alanında da önemli sonuçlar doğurdu; XVIII. yüzyılda başlatılan bu çalışmalar neticesinde V.V Radlov, A.K. Kazem-bek, P.S. Savelyev, V.V. Grigoryev, V.V. Veliaminov Zernov, N. İ. İlminskiy, İ.N. Berezin, V.D. Smirnov, V.V. Barthold vd. birçok önemli şarkiyatçı ve Türkologlar yetişecek ve XIX. yüzyılda yetişen bu kuşak, Rusya’da Türk dili, tarihi, siyaseti, etnografyası, ekonomisi gibi konuların araştırılmasının temellerini atacaklardır (Ataöv, 2004: 90).

I. Petro’nun Yakın Doğu’ya ilgisi sadece bu bölgeyle ilgili izlenen politikalarla sınırlı değildi, onun bu konuya ehemmiyet göstermesinde geniş kültürel merakı da önemli bir yere sahipti. Zira 1716 yılında Kuran’ın ilk tam tercümesi Petr Posnikov tarafından onun zamanında yapıldı. I. Petro’nun Türk meselelerine ilişkin danışmanı Dimitriy Kantemir’di (1673–1723). Kendisi 1688–1710 yılları arasında İstanbul’da yaşamıştı. Kantemir iyi bir eğitim almış Türkçeyi mükemmel düzeyde öğrenmiş ve ayrıca Arpça ve Farsça bilmekteydi. İslam konusunda derin araştırmalar yapmış ve Osmanlı sarayının gelenek ve göreneklerini iyi bilen bir kimseydi. Osmanlı ve İslam dünyası hakkında Latince eserler kaleme almıştı (Kononov, 1974: 11).

Görüldüğü gibi Rusya’da XVIII. yüzyıldan başlayarak, dünya siyasetinde çok önemli bir yere sahip olan Osmanlı İmparatorluğu’na olan ilgi artmaya

başlamıştır. Bu döneme kadar iki ülke arasında savaşların olmasına rağmen ticari ilişkilerde önemli bir yere sahipti. Ancak, Rusya, stratejik amaçlarından dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nu dost bir devlet olarak göremiyordu. Bu nedenle Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili ayrıntılı bilgilere gereksinim duyuyordu. Ancak, Rusya'da XVIII. yüzyılın başlarına kadar ticaret adamlarının ve Kudüs'ü ziyaret etmek için yolculuk yapan Rusların seyahatname türündeki eserleri dışında Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili ciddi çalışmalar bulunmamaktaydı. Rus gezginlerinin bu eserlerinde Osmanlı İmparatorluğu, ülkenin etnografik yapısı ve İmparatorlukta yaşayan Hristiyanlar hakkında bilgiler bulunmaktaydı; ancak bu bilgiler yukarıda da belirttiğimiz gibi XVIII. yüzyılda yayımları bir siyaset izleyen Rusya'nın devlet adamları için yeterli değildi (Hasanova, 1999: 1-5; Uturgauri, 1999: ss. 81-84).

Öncelikle ekonomik, siyasî ve savaş ilişkileri nedeniyle Osmanlı'ya duyulan ilginin artmasıyla birlikte XVIII. yüzyılda Rusya'da, özellikle Petersburg'da Türkiye üzerine içeriği ve değeri bakımından özgün çok sayıda yayın yapıldı. Daha çok Fransızca, Almanca, Lehçe ve diğer dillerden onlarca kitap tercüme edildi: Rikota'nın *Monorhiya Turetskaya'sı* (Türk Monarşisi) (1741), Minota'nın üç bölümden oluşan *Istoriya Turetskaya* (Türk Tarihi) (1789-1790) ve iki bölümden oluşan *Puteşestviye Volneya v Siriyu i Yegipet* (Moskova, 1791-1793); Muradja d'Ocon'un *Polnaya Kartina Ottomanskoy Imperii* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Tablosu) (1795); Vasilıya Baranşikov'un 1787-1793 arasında dört kez yayınlanan *Neşastniye Priklüçeniya*; gibi eserler yayımlandı. Bunlardan başka yine bu yıllarda coğrafi tasvirler, etnografya ve gezginlerin seyahatname denemeleri; elçilikteki sefaret görevlilerinin, tüccarların, keşişlerin seyahatleri, ansiklopedilerden çeviriler, Osmanlı sarayındaki yaşam hakkında hikâyeler türünden incelemeler neşredildi (Jeltyakov, 2004: 123). Ayrıca Bu dönemde çevirisi yapılan eserlerden bazıları şöyledir: V. K. Tredyakovskiy'nin çevirisini yaptığı Marsili'nin "Voyennoye Sostayaniye Ottomanskoy Imperii (Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Durumu)" St.Petersburg, 1737. isimli eseri; ayrıca 1769 yılında Didro, Jokur ve bazı diğer Avrupalı yazarların ansiklopedilerde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili yazdıkları yazılar da 1769 yılında S. Başılov tarafından Rusçaya çevrilerek yayınlandı. Ayrıca, Bişing'in "Geografiya (Coğrafya)" adlı eserinden "Osmanskoye Gosudarstvo v Yevrope i Respublika Raguzskaya (Avrupa'da Osmanlı Devleti ve Raguz Cumhuriyeti)", St.Petersburg, 1770 ; "İzvestiya Noveyşıye o Turetskoy Imperii (Türk İmparatorluğu hakkında en yeni haberler) 1789; "İstoriya o vozmuşenii Ali-beya Protiv Ottomanskoy Portı (Ali Bey'in Osmanlı'ya karşı İsyanı Hakkında), 1779. gibi bölümler V. Svetov tarafından Rusçaya çevrilerek yayınlanmıştır. Batı dillerinden Osmanlı Tarihi ile ilgili yapılan bu tercüme eserler Petersburg ve Moskova'da yayınlanan birçok

dergide sistemli olarak yayınlanmıştır.(Sverçeskaya vd., 1961: 6; Mejoy, 1892: 231–273). Ayrıca, 1730 yılında Jan Batist Goldermann’ın *Türkçe Grameri’nin* Rusça’ya çevirisini ve 30 binden fazla kelime içeren *Türkçe Sözlük’ü* de belirtmek gerekir (Uturgauri, 1999: 81-84).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında sonra ise Rus yazarlar tarafından hazırlanan Osmanlı tarihi ile ilgili orijinal çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Rus yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır: 1778 yılında Petersburg’da yayımlanmış olan “Peşehotsa Vasiliya Grigoroviça Barskogo-Plaki-Albova, Urojentsa Kiyevskogo, monaha Antiohiyskogo, puteşestviye”); P.A. Levaşov’un kaleme aldığı “Podenniye Zapiski vo Vremya Proşedşey s Turkami voynı (Türkiye ile Yapılan Savaş Sırasında Alınan Notlar)”); ayrıca F. Emin’in yazdığı “ Tsaregradskiye pisma o Drevnih i Nineşnih Turkah (Eski ve bugünkü Türkler hakkında İstanbul yazıları)” St.Peterburg 1789; “Kratkoye Opisanıye Drevneyşego i Noveyşego Sostoyaniya Ottomanskoy Portı (Osmanlı Devleti’nin eski ve bugünkü durumu), Moskva,1769 i 1787. (Sverçeskaya vd., 1961: 6; Mejoy, 1892: 231–273).

Bu orijinal eserlere rağmen XVIII. yüzyılda Rusya’da yayınlanan Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili çeviriler dışındaki eserler genel anlamda aslında önemli eserler değillerdi. V. V. Bartold bu durumu Rus ilminin geri kalmışlığı ile açıklamıştır. XVIII. yüzyılda Rusya’da Osmanlı çalışmalarının önündeki en önemli engellerden biri de ülkede Osmanlıca’yı iyi bilenlerin çok az sayıda olmasıydı (Hasanova, 1999: 1–5). Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki bu döneme ait Rus din adamlarının ve tacirlerinin gezi türü eserlerinde Osmanlı İmparatorluğu’nun o dönemki idarî, etnografik, ekonomik, toplumsal vb. yapısı hakkında ilgi çekici bilgiler bulunmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi iyi şarkiyatçıların yetişmesiyle birlikte Rusya’da Türkiye’nin tarihi, coğrafyası, sosyal ve kültürel yapısı XIX. yy’ da sistemli olarak incelenmeye başlar. Bu dönemde Osmanlı tarihi ile ilgili belgeler çeşitli süreli yayınlarda basılmaya başlanır. Bu belgeler dışında; *Obozreniye Maloy Azii v Nineşnem ycyo Sostoyanii, Sostavlonnoye Russkim Puteşestvennikom M Vroncenko,S. 1-11, 1839-1840* (Rus Seyyah M. Vroncenko tarafından hazırlanan Günümüz Küçük Asya’sı ve Onun Durumuna Toplu Bakış); İ.R Berezinç’nin 40-50’li yıllarda Türkiye ile ilgili kendi izlenimlerini kaleme aldığı rapor. E.H. Serçeveko’nun, *Obozreniye Osmanskoy Imperii, Moldavii, Valahii i Serbii, 1854* (Osmanlı İmparatorluğu, Boğdan,Eflak ve Sırbistan’a Toplu Bakış.); V. Teplova’nın 1870-90’lı yıllardaki Seyahat notları, denemeler ve hatıraları; A. Çemerzina’nın, *Turtsiya Yeyö Moguşestvo i Raspadeniye Istoriçeskiye i Voyenniye Oçerki, 1878* (Türkiye, Gücü ve Çöküşü,

Tarihî ve Askerî Açından Kısaca Değerlendirilmesi); P.İ. Çihaçeva'nın Türkiye'nin coğrafi yapısıyla ilgili çalışmaları ve bunlar dışında çok sayıda tarihî, siyasî ve askerî konularda gözlemler, raporlar ve ticaretle ilgili istatistikî belgelerin yayınları yapıldı. Ayrıca yine bu dönemde Türkiye hakkında araştırmalar yapan Batı Avrupalı oryantalistlerden Rusçaya onlarca tercüme yapılmaya devam edildi. (Jeltyakov, 2004: 124).

XIX. yüzyılın başlarında Rus Genel Kurmay Başkanlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî ve stratejik durumuyla yakından ilgilenmiş ve bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'na ait çeşitli haritaları ve istatistik bilgilerini içeren kitaplar yayımlamaya başlamıştır. Genel kurmaylığa bağlı Rusya Coğrafya Cemiyeti adına çalışmalarda bulunmuş olan M.P. Vronçenko'un kaleme aldığı *Obozreniye Maloy Azii v nuneşnum yego sostoyanii* (Türkiye'nin Bugünkü Durumu Hakkında Yorumlar), St. Peterburg, 1838-1840. isimli kitap verdiği bilgiler açısından büyük bir önem arz etmektedir. M.P. Vronçenko, bu kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısı, ticareti, şehirleri, ekonomisi gibi konuları ciddi ve objektif bir şekilde işlemiştir (Hasanova,1999:1-5)

¹.

Rus Türkologların ilk merkezi 1855 yılında Petersburg Üniversitesinde açılan Doğu Dilleri Fakültesi oldu. A.O. Muklinskiy (1808-1877), Osmanlı tarihi derslerini düzenli olarak ilk yerleştiren yukarıda andığımız İ. N. Berezin (1818-1896), Rusya'da ilk olarak Doğu Tarihi Bölümünü kuran V.V. Grigoryev (1816- 1881) ve onun halefi N. İ. Veselovskiy (1848-1918) çok önemli bir Osmanlı araştırmacısı dilci ve tarihçi olan V.D. Smirnov (1846-1922) ve büyük

¹ Ayrıca XIX yüzyılda ilgi çekici bazı seyahatnamelerde yayımlanmıştır. Örneğin; XIX. yüzyılın başlarında yayınlanan seyahatnamelerden ilgi çekici olanlardan birisi 1804-1805 yılları arasında Kudüs'e giden Rus saray eşrafından İ.İ. Veşnyakov, V.İ. Veşnyakov ve Rus tacir M. L. Novikov'un birlikte yaptıkları bu yolculuklarını anlatan seyahatnamedir. Bu seyahatname 1813 yılında “ Puteviye zapiski vo svyatıy grad İyerusalim i v okrennosti onogo Kalujskoy gubernii dvoryan Veşnyakovih i myadinskogo kuptsa Novikova v 1804 i 1805 godah (Kaluj vilâyeti saray eşrafından Veşnyakovların ve Myadinli tacir Novikov'un 1804-1805 yıllarında Kutsal şehir Kudüs ve çevresindeki gezi notları) adıyla Moskova'da yayınlandı. Gezinler yolculuklarına 29 Ağustos 1804 tarihinde Odessa şehrinden başladılar. Bu şehirden bir ticarî gemi ile yola çıkan gezginler 4 Aralık'ta İstanbul'a ulaştılar. İstanbul'da Rus Konsolosluğu'na yerleşen gezginler İstanbul'un Sultanahmet (Hipodrom), Dikili Taş, sarnıçlar gibi tarihi mekanlarını ziyaret ettiler. İstanbul'dan sonra Çanakkale'ye buradan da Rodos daha sonra ise Kıbrıs'a geçerler (Dansig, 1976: s.166).

bir şarkiyatçı olan V.V. Barthold (1869-1930) bu fakültede çalışmışlardır. Yakın Doğu halklarının tarih ve kültür araştırmalarına önemli katkı sağlayan bu Rus şarkiyatçılarından, Osmanlı Devleti tarihi alanında sistemli bilimsel araştırmalar yapan sadece V.D. Smirnov olmuştur. Onun temel eserleri: *Kuçibey Gömürçinskiy i Drugiye Osmanskiye Pisateli XVII veka o Priçinah Upadka Turtsii, 1873* (Koçi Bey ve diğer XVII. yüzyıl Osmanlı yazarlarına göre Osmanlının Gerileme Nedenleri); *Krımskoye Hanstvo Pod Verhovenstvom Otomanskoy Portı do Naçala XVIII Veka, 1887* (XVIII. yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Hâkimiyeti Altında Kırım Hanlığı); *Krımskoye Hanstvo pod Verhovenstvom Otomanskoy Portı v XVIII Stoletii, Odessa-1889* (XVIII yy’da Osmanlı Hâkimiyeti Altında Kırım Hanlığı) gibi eserleri günümüzde de bilimsel önemlerini kaybetmemişlerdir. Doğu halklarının tarihi ve kültürü üzerine önemli çalışmalarıyla Rusya’da ve dünyada çok önemli bir yere sahip olan V.V. Bartold ise, *Türk* halkının tarihi-kültürel gelişimi konusunda ve birçok etnik sorunlara yönelik çok önemli çalışmalar yapmıştır. Onun derinlemesine çalışmaları, Türk tarihi araştırmaları üzerinde önemli ölçüde etkileri olmuştur. V.V. Bartold’un bazı makaleleri de doğrudan Türk tarihiyle ilgilidir (Tveritnova, 2004: 71–77; Jeltyakov, 2004: 124–125).

Rusya’da Ekim İhtilâli sonrası dönemde, bütün bilimsel çalışmaların Marksist-Leninist metot temelinde adım adım yeniden yapıldığı, tarihî araştırmaların özelliklerinin ve yönünün farklılaştığı zaman Türkiye’de feodal ve kapitalist oluşumun evrimi, üretim gücü ve üretim ilişkilerindeki değişim, toplumdaki sınıf mücadelesi, milli bağımsızlığın özellikleri, Türk halkının milli kültürünün oluşumu, ideolojik öğreti gibi köklü bilimsel sorunlar Sovyet Türkologlarının ve tarihçilerinin dikkat merkezlerine oturdu. Türkiye’nin yakın dönem tarihine, dikkat çekilerek, Türk halkının milli bağımsızlığı uğruna mücadelesine bağlı olarak Türkiye Cumhuriyetinin kendi başına kuruluşu, Türkiye’nin geçmişini yeni teorik esaslara göre inceleme gereği Sovyet Türkologlarının ve tarihçilerinin ödevleri oldu (Petrosyan, 1984: 215–223; Jeltyakov, 2004: 125).

Sovyet döneminde Rusya’da Türkoloji, dil, edebiyat, Orta Çağ, Modern ve Çağdaş Zamanları içine almış, tarih, ekonomi, coğrafya ve uluslararası ilişkilerin her alanına yayılmıştır. Araştırmaların yapılmasında kullanılan kaynaklar ve materyaller Türk, Sovyet, Batı Avrupa ve Amerikan belgeleridir. Sovyet döneminde yalnız Türkiye ile ilgili makalelerin yazıldığı dergiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte Doğu ülkeleri ile ilgili yayınlar ve Bilimler Akademisi dergilerinde Türkiye’ye ait yazılara da sık rastlanmaktadır. Bu yazılar şu dergilerde yayımlanmıştır. *Noviy Vostok* (Yeni Doğu), *Revalusioniy Vostok* (Devrimci Doğu), *Mejdunarodnaya Jizn* (Uluslararası

Yaşam), *tvfirovoye Hoziaistvo i Mirovaya Politika* (Dünya Ekonomisi ve Dünya Politikası), *Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Atnoşeniya* (Dünya Ekonomisi ve Uluslararası ilişkiler), *Maleriali po Natsionalno-Kolonialnim Problemam* (Ulusal ve Sömürge Sorunları Hakkında Materyaller), *Savyetskoye Vostokoveaeniye* (Sovyet Şarkiyatı), *Narodi Azil i Afriki* (Asya ve Afrika Halkları), *Trudu Moskovskova İnstituta Vastokovedenya* (Moskova Şarkiyat Enstitüsü Çalışmaları) ile *UçeniyeZapiskiy* gibi belli başlı üniversitelerin dergileridir (Ataöv, 2004: 90).

1919 yılından sonra, Rusya'daki üniversitelerin yeniden düzenlenmesi neticesinde, üniversiteye bağlı şarkiyat alanında doğu dilleri fakültesi ve bölümleri arasında Türkoloji uzunca bir süre zayıf kaldı ve hatta zaman zaman Türkoloji araştırmaları büsbütün durdu. 1920 yılında Türk tarihi öğretimi Petersburg Devlet Üniversitesi'nde, Yakın Doğu ülkelerinde milli bağımsızlık hareketleri konusunda verilen dersleri okutmak için yalnızca V. A. Gurko-Kryajin bulunmaktaydı. Türk tarihinin düzenli bir şekilde Üniversitede yeniden işlenmesi 1930 yılında Akademisyen Alimov'la (1900-1935) oldu, fakat bu dersin üniversitede sağlam bir temele oturması ancak 1934 yılında sömürge ve bağımlı ülkelerin tarihi bölümü ve Türk-Moğol dilleri bölümünün kurulmasıyla mümkün olabildi (Jeltyakov, 2004: 125).

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Türk tarihi, ekonomisi ve kültürü üzerine araştırmalarının ana merkezi Petersburg'daki 1920-1938 yılları arası faaliyetlerde bulunan Doğu Enstitüsü 1930 yılında açılmış olan Sovyet Şarkiyat Enstitüsü İdi. Bu dönemde Petersburg'da *Türk* dilini ve tarihini araştırmak üzere bir tür eşgüdüm merkezi olarak Şarkiyat Enstitüsü adıyla Türkoloji (1951 yılında Türk-Moğol) kürsüsü ortaya çıktı. 1923 yılından itibaren bu kürsüde A. A. Alimov, N. I. Muratov (1907-1941), H.M. Tsovikyan (1900-1942) A.E. Maçanov (1898-1940), A.D. Novıçev, A.S. Tveritinov, T. P. Çerman, A.N. Kononov gibi bilim adamları çalıştılar. Mütevazı sayıdaki filologdan oluşan grup bu iki kurumdaki çalışmalarında ders kitapları ve bilimsel çalışmalar olmak üzere bir hayli eser ortaya koydular. Ancak, Türk tarihi ve ekonomisinin araştırılması konusundaki örgütlenmeyi ve yine ilk yüksek okul sınıflarına Türk tarihinin ders olarak konmasını yetenekli bir araştırmacı olan Abid Ahmedoviç Alimov gerçekleştirmiştir. 1924'te Komünist Şarkiyatçılar Üniversitesini bitiren A. A. Alimov 1930 yılından itibaren *Şarkiyat Enstitüsü* ilmi görevlisi oldu; bununla birlikte *Leningrad Şarkiyat Enstitüsü* ve Leningrad Dil-Tarih Fakültesinde Doğu Ülkeleri Tarihi Bölümü başkanı oldu. A. A. Alimov, otuz beş yaşında vefat etmesi sonrasında Türk tarihi dersinin okutulmasına onun öğrencileri; H. M. Tsovikyan (üniversitede), H.İ. Muratov (Leningrad Şarkiyat Enstitüsü'nde) devam ettiler. A. A. Alimov, H.M. Tsovikyan ve H.İ. Muratovun bilimsel çalışmalarında Türkiye'nin özellikle XIX. yüzyıl ile XX yüzyıldaki

son üç liberal ve devrimci hareketlere ve de 1853-1856 yılları arasındaki Kırım savaşı sonrası batılılaşmanın yayılması konularına özel bir ilgi gösterdiler. Bu üç bilim adamı Türkçeyi (ayrıca A. A. Alimov Farsçayı, H.M. Tsovikyan ise Ermeniceyi) ve batı dillerini biliyorlardı; uzun süre arşivde çalışıp, Türk kaynaklarını ve araştırmalarını kullandılar. A. A. Alimov üç önemli çalışma yayınlamıştır: *Borba za Kotzstitutsiyu 1876 g v Turtsii* (1876 yılında Türkiye’de anayasa mücadelesi) adlı makale *oçerki po istoiii Vostoka Epohu imperializma* (Empeyalizm Döneminde Türkiye Tarihi hakkında Notlar) ve *Revolutsiya 1908 Goda v Turtsii* (Türkiye’de 1908 Devrimi). Bu çalışmaları dışında A. A. Alimov, özel arşivinden yararlanarak, 1877-1878 yıllarındaki Rus-Türk savaşı konusunda çalıştı. XIX ve XX yüzyıllarda Osmanlı sınırları içerisindeki iktisadi, politik ve ideolojik akımlar, Asya ve Afrika’daki sömürge ve bağımlı ülkelerdeki gelişmenin genel sorunlarıyla ilgilendi. Hasan İshakoviç Muratov kısa hayatında oldukça büyük araştırma eserleri ortaya koydu: 1934’ten 1941’e kadar Türkiye tarihi, Türkiye’de tarih ilmi konularında düzenli olarak ders verdi. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri hakkında Sovyet yüksek okullarına yönelik olarak ilk ders kitabını hazırladı. Empeyalizm Çağında Osmanlı imparatorluğu bölümü ona aittir. Ancak, 1941 yılının yazı H. I. Muratov’a çalışmasını sona erdirecek olan büyük bölüme başlama şansı vermedi; Petersburg yakınlarında cepheye öldü. Onun, Leningrad Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türk Dili Bölümünde görevli kız kardeşi H. I. Şamilov’da saklı kalan özel arşivinde onun pek çok tamamlanmamış çalışması kaldı. Bunlar arasında; doktora tezi olan *ObşestvennoPoliticheskiye i Ekonomicheskiye Vzglyady Lidera Mlodosmanov Ali Suavi i Yego rol Konslitutsionnom Dvijenii 1865-1878 Godov v Turtsii* (1865-1878 yılları arasında Türkiye’de yaşanan meşrutiyet hareketlerinin liderlerinden biri olan Ali Suavi’nin Sosyo-politik ve Ekonomik görüşleri ve rolü.), yine XIX. yüzyılın 50-70’li yıllarda Doğu Buhranı konusunda tüm seri yazılar: *Anglo-Franko-Turetskiy Soyuz 1854-1856 Godov i Yego Posledstviya dlya Turtsii* (1854-1856 Yıllarındaki İngiliz, Fransız, Türk, İttifakı ve Bunun Türkiye Açısından Sonuçları); *Anglo-Franko-Turetskiy Soyuz 1854-1867 Godev i Politika Anglii v Neytralrnh Stranah vo Vremya Krımskoy Kampanii 1853-1856 gg.* (1854-1+867 yıllarında İngiliz-Fransız- Türk İttifakı ve 1853-1856 Yıllarındaki Kırım Seferi Sırasında Tarafsız Ülkelerde İngiliz Politikası); *Vheşnyaya Politika Anglii na Bilijnem Vostoke i Balkanah ot Parijskogo do Berlinskogo Kongressa* (Paris Kongresinden Berlin Kongresi’ne kadar Yakın Doğu ve Balkanlar’da İngilizlerin dış siyaseti); *Poitilka Anglii na Balkanah i Biijnem Vostoke Nakanune i vo Vremya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 Godov* (1877-1878 Yıllarında Rus-Türk Savaşları Sırasında ve Arifesinde Balkanlar’da ve Yakın Doğuda İngiliz Siyaseti), bulunuyordu. Bunlardan başka H. I. Muratovun

yayına hazırladığı makaleleri de bulunmaktaydı. H. M. Tsovikyan jön Türk hareketleri ve 1908 devrimi konusuyla derinden ilgilendi ve 1937 yılında *Mladoturetskaya Revolyutsiya i Natsionalny Vopros* (Jön Türk Devrimi ve Milliyetçilik Sorunu) isimli doktora çalışmasını savundu. Bu çalışmanın küçük bir bölümü H. M. Tsovikyan'nın ölümünden sonra yayımlanmıştır (Jeltyakov, 2004: 126–127).

Osmanlı Devleti'nin son dönem tarihinin en önemli gelişmelerinden biri kuşkusuz İttihat ve Terakki hareketi olmuştur. Bu nedenle, İttihat ve Terakki Partisi'nin ve bu dönemin tarihi Türk tarihçilerin üzerinde önemle durdukları bir konu olduğu gibi Sovyet Türk tarihçilerinin de çalışmalarında oldukça önem verdikleri bir araştırma alanı olmuştur. Yakın dönem Osmanlı tarihi üzerinde çalışan hemen hemen bütün Sovyet Türk tarihçileri bu konuyla ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu konu ile ilgili çalışmalarda bulunan Sovyet Türk tarihçilerinden dikkat çeken bazı bilim adamları ve konuyla ilgili çalışmaları şunlardır: G. Z. Aliyev, *Turtsiya v Period Pravleniya Mladoturok* (Genç Türklerin İdaresi Döneminde Türkiye), Moskva, 1972.; G. Z. Aliyev, “*O Bnutrennix Protivoreçiyah v Parti “İttihat ve Terakki”* (İttihat Terakki Partisi'nde İç Çekişmeler), *Kratkiye soobşeniya İn-ta narodov Azii*, 1963, s. 125-131; *Mladoturetskaya Revolyutsiya i Vnutrennaya Politika Turetskoko Pravitelstva v 1908-1911 gg.* (Genç Türk İhtilali ve Türk Hükümetinin İç Politikası), Avtoref. Dis... d-ra ist. Nauk., Baku, 1967. (Doktora Tezi Özeti); Y. A. Petrosyan, *Mladoturetskoye Divijeniye (vtoraya polovina XIX- Naçala XX v.)* [Genç Türk Hareketi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı-XX.yüzyılın başı)], Moskva, 1971; Y. A. Petrosyan, “*K İzuçeniyu İdeologii Mladoturetskogo Dvijeniya*” (Genç Türk Hareketinin İdeolojisini incelemeye Dair) *Turkologičeskiy Sbornik*, Moskva, 1966, ss.221-227; Y.A. Petrosyan, “*Mladoturetskoye Divijeniye v Dokumentalnih istoçnikah i Memuarah* (Belgelerde ve Hatıratlarda Genç Türk Hareketi), *Turkologičeskiy Sbornik*, Moskva, 1973; Y. A. Petrosyan, “*Ustavı Taynıh Organizatsiy Obşestva Yedineniye i Progres Kak İstoçnik Dlya İzuçenii İstorii Mladoturetskogo Dvijeniya* (Genç Türk Hareketi Tarihi Araştırmalarına Kaynak Olarak İttihat ve Terakki'nin Gizli Organizasyonlarının Programı), V kn.: *Pismınniye pamitniki i problemi İstorii i kulturi narodov Vostoka. VII godiçnaya nauçnaya sessiya LO İVAN SSSR*, Moskva, 1971, s.66-69; V.İ. Şipilkova, *Mladoturetskaya Revolyutsiya 1908-1909gg.* (Genç Türk İhtilali 1908-1909), Moskva, 1977.

1920'li yılların sonundan itibaren ilmi ve pedagojik çalışmalar Petersburglu Türk tarihi uzmanlarından A. D. Novıçev'in nesli yaptı. 1926 yılında Leningrad Doğu Enstitüsü'nde doktorasını bitirdikten sonra, A. D. Novıçev enstitüde kaldı ve uzun yıllar Türkiye'nin coğrafyasını, ekonomisini, etnografyasını ve resmi-

siyasi yapısını içeren ülke coğrafyası adlı dersleri okuttu. O yıllarda A. D. Novıçev ilmi çalışmalarında en büyük dikkati; Yakın dönem Türkiye ekonomisinin gelişmesi meselelerine veriyordu. 1928-1936 yıllarında farklı dergilerde ve makalelerden oluşan kitaplarda yayın yaptı; bu yazılar arasında sanayi ve sanayi politikası, tarım ve tarımsal yapıyla, ulaşım ve Türkiye’nin dış ticaretiyle, Türkiye’de derebeylik, kapitülasyonun kaldırılması, 1929-1933 yıllarındaki kriz vb., konular vardı. A. D. Novıçevin savaş öncesi dönemde yapmış olduğu çalışmaları şunlardır: Onun, doktora tezi *Ekonomika Turisil Period Mirovoy Voynı (Moskova-Petersburg 1935)* (Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin Ekonomisi.) ve kitap olarak yayınlanan *Oçerki Ekonomii Turtsii do Mirovoy Voynı (M., 1937)* (Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türkiye Ekonomisi). Birçok kaynağa dayanarak yazılan bu iki çalışmasında, A. D. Novıçev, Osmanlı’da tarımın, zanaat ve sanayi üretimi, ticaret, ulaştırma ve maliyenin evrimini, genel hatlarıyla tasvir eder ve Tanzimat hareketlerinin başından I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Türk toplumunda meydana gelen hareketlerin özelliklerini anlatır. Novıçev, son olarak savaş öncesi yıllarda, üç çalışma daha yaptı: *Turtsiya Politiko-Ekonomiçeskiy Oçerk (Tiblis-1941)* (Türkiye Siyasî ve İktisadî İnceleme); *Turtsiya Gosudarstvennyy Sroy, Ekonomika, Etnografiya (Tiblis-1942)* (Türkiye; Devlet Yapısı, Ekonomi, Etnografya). *Agrornoye Zakonodatelstvo Sovremennoy Turtsii (Tiblis-1942)* (Bugünkü Türkiye’de tarım mevzuatı). Türkiye tarihi ve ekonomisinde Rusya’da yetenekli kişilerden biri olan A. D. Novıçev XX. yüzyılda Türkiye’nin Sosyo-ekonomik yapısı Türkiye’de iç politika vb. konularda pek çok araştırmalar ortaya koydu. (Jeltyakov, 2004: 127,129).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Petersburg Şarkiyat çalışmaları gelişim sürecinde yeni bir merhaleye girdi. 1944 yılında Leningrad Devlet Üniversitesi bünyesinde Doğu Fakültesi yeniden canlandırıldı. Fakülte’de Türk Dili bölümünden başka Orta Çağ ve Yeni Dönem Doğu tarihi bölümü de bulunuyordu. 1949 yılında gerekli görülen yeniden düzenleme sonucunda Tarih Fakültesinin, sömürü ve bağımlı ülkelerin tarihlerinin bulunduğu Doğu Fakültesi bünyesinde iki yeni bölüm açıldı; Yakın Doğu Ülkeleri Tarihi ve Uzak Doğu Ülkeleri Tarihi. Bu yeni düzenleme özellikle Türkiye üzerine kapsamlı araştırmalar için elverişli bir ortam sağlayarak Türk dili ve tarihi üzerine çalışan kadronun yetiştirilmesine büyük bir katkıda bulundu. SSCB IVAN Türkiye kısmındaki Türkiye tarihi çalışmaları da aynı dönemde yeniden canlandı. 1950 yılında enstitünün yeniden düzenlemesiyle özellikle 1950-1956 yılları sürecinde yapılan araştırmaların seviyesine son derece olumlu yansdı. Bu tarihten sonra tarih, ekonomi, kültür, etnografya ve Türkiye’nin ideolojik yapısı alanlarında Petersburg’daki çeşitli kurumlarda araştırmalar yaparak

çalışmış veya çalışmakta olanlar şunlardır; Doç. A. S. Tveritinova (IVAN-Leningrad Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nde; 1951'den itibaren Moskova Şarkiyat Enstitüsü'nde); Prof. A. D. Novıçev (IVAN-LGU); Tarihçi Dr. T.P. Çerman (IVAN-LO IVAN), Tarihçi Dr. A. H. Rafıkov (Ivan- Bilimler Akademisi Kütüphanesi); ve yine LOU Doğu Fakültesi mezunları: Doç. A. D. Jeltyakov ve A. P. Origoryev (LOU), Tarihçi Dr. Y. A. Petrosyan, Filoloji Dr. O.V. Sorokovmovskaya ve N. A. Dulina (LO IVAN), Tarihçi Dr. Y. A. Miller ve N. A. Papçinskaya (Ermitaj), M.N. Serebpyakova, I. F. Şavrina, V.P. Kurılyev (LO IVAN SSCB), Öğr. Gör. V.İ. Şeremet (Petersburg Milli Dil Enstitüsü), L.V. Jukova (M.E. Saltıkova-Şedrina Halk Kütüphanesi) (Jeltyakov, 2004: 129).

Osmanlı Devleti'nin yakın dönem tarihi Sovyet tarihçilerinin ilgi duydukları alanların başında gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki geçirdiği evreler, siyasî yaşam, Osmanlı idare yapısı, ekonomi, Tanzimat, reformlar, Osmanlı'da azınlıklar, siyasî akımlar, dış politika vb. konular Sovyet Türk tarihçilerinin çalışmalarında önemli bir yere sahip oldu: A. F. Miller'in 1947 yılında Moskova-Leningrad'da yayımlanan *Mustafa Paşa Bayraktar: Ottomanskaya İmperiya v Naçale XIX veka* (Mustafa Paşa Bayraktar: XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu); A. D. Novıçev'in, *İstoriya Turtsii* (Türkiye Tarihi) adlı eserinin 1968 yılında basılan II. cildi (1792-1839 dönemi) ve 1973'de basılan III. cildi (1839-1853 dönemi), 1978 yılında basılan III. cildi (1853-1875 dönemi) ; yine A. D. Novıçev'in *Oçerk Ekonomiki Turtsii do Miravoy Voynu* (I. Dünya Savaşı Dönemine Kadar Türkiye'nin Ekonomisi), M.-L.,1937; G. L. Bonderevskiy'in *Bagdadtkaya Daroga i Proniknoveniye Germanskaya İmperyalizma na Biljniy Vostok 1888-1903* (Bağdat Yolu ve Alman Emperyalizminin Orta Doğu'ya Girişi 1888-1903), Taşkent, 1955. 319s.; O. G. İncikyan'nın *Burjuaziya Osmanskoy İmperii* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Burjuva Sınıfı), E. 1977; F. Ş. Şabanov, *Gocudarstvennoy Sroy i Pravoya Sistema Turtsii v Perioda Tanzimata* (Tanzimat Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nun Devlet Yapısı ve Hukuk Sistemi), Baku, 1967; A. D. Jeltyakov'un *Peçat v Obşestvenno-Politiçeskoy i Kulturnoy Jizni Turtsii 1729-1908* (Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültür Hayatında Matbuat 1729-1908), M.,1972; N. A., Dulina, *Tanzimat i Mustafa Reşid-paşa* (Tanzimat ve Mustafa Reşit Paşa), Moskva,1984 (Tanzimat ve Mustafa Reşit Paşa); Y. A. "Novıye Osmanı" i borba za Konstitutsiyu 1876 g. v Turtsii (Yeni Osmanlılar ve Türkiye'de 1876 Anayasası İçin Yapılan Mücadele);İ.L. Fadeyeva, *Osmanskaya İmperia i Anglo-Turetskoye Otnoşeniya v sredine XIX v.* (XIX. yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve Türk-İngiliz İlişkileri), Moskva, 1982. gibi monografik çalışmalar, Sovyet Türk tarihçilerinin eserlerinden bazılarıdır. Bu çalışmaların yanında yakın dönem Türk tarihi ile ilgili birçok

makale çalışmalarının olduğunu da belirtmek gerekir (Sverçeskaya, 1982: 98-171).

Diğer taraftan, A. S. Tveritinova Ortaçağ Osmanlı Tarihindeki köklü meselelerin araştırılmasıyla uğraştılar, Ortaçağ devrinde Türkiye’de toplumsal hareketler konusunda Sovyet tarih ilminde yapılan çalışmalarda ortaya konan ilk eserler, A.E. Maçanov ve A. S. Tveritinov’a aittir. 1939 yılında A. E. Maçanov, *Vostaniye Patrona Halilya v Stanbule v 1730 g.* (1730 yılında İstanbul’daki Patrona Halil isyanı.) adlı tezini savundu. Ertesi yıl yazar öldü ve çalışma yayınlanmadan kaldı. Yine bu dönemde A.C. Tveritinova ise XVI-XVIII yy arasında Türkiye’de büyük halk hareketleri konusundaki tezini savundu. Devlet Ermitaj Müzesinin çalışanı olan A. A. Acyan, XVII yy’daki meşhur Türk gezgini Evliya çelebinin *Seyahatname’sine* dayanarak *Remeslennaya Promışlennost Konstantinopolya v Pervoy Polovine XVII v.* (XVII yüzyılın ilk yarısında İstanbul’da Zanaat Endüstrisi) adıyla bir inceleme yaptı. Orta Çağ Osmanlı İmparatorluğu tarihinin seçkin araştırmacılarından biri olan A. S. Tveritinova 1957 yılından itibaren, Evliya Çelebi’nin Seyahatname adlı 10 ciltlik eserinde, SSCB halkları hakkındaki bulguları yayınlamak için Petersburglulardan oluşturulan ekibi yönetmiştir. Bu bulguların ilk cildi olan Ukrayna ve Moldovya topraklarına ayrılan ve ikinci cilt olarak hazırlanan Don Kıyıları ve Kuzey Kafkasya bölümleri onun editörlüğünde yayınlandı. 1961’de Y. A. Petrosyan’ın katkılarıyla, daha çok Osmanlı devletinin kuruluş aşamasından, 1520 yılına kadar kanunların yer aldığı XVII. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Hoca Hüseyin’in *Udivileimye Sobitiya (Bedai’ül—vekai)* adlı el yazmasını yayınladı. Yine Petersburg’da bulunduğu dönemde XV-XVII yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda tarımsal ilişkiler konusunu araştırmaya başladı ve bu konu onun çalışmalarının esasını teşkil etti (Jeltyakov, 2004: 126–127). A. S. Tveritinova’nın çalışmalarından bazıları şunlardır: “Ftoroy Trektat Koçibeya” (Koçi Bey’in İkinci Risalesi), Uçenıye Zapiski İnstituta Vostokovedeniya, Nı VI, 1953, 223 str.; “Vostaniye Kara Yazıcı-Deli Hasana v Turtsii” (Türkiye ‘de Kara Yazıcı Deli Hasan isyanı), Moskva i Leningrad, 1946, 87 str.; “Kniga Zakonov Sultana Selima I”, (I. Sultan Selim Kanunnamesi), Moskva, 1969. vd (Sverçeskaya, 1982: 912-914,1759).

Türkiye Bibliyografyaları

Yukarıda belirttiğimiz gibi XVIII. yüzyılda başlayıp günümüze kadar artarak devam eden Rusya’daki Türkiye ile ilgili çalışmalar elbetteki bu zaman içerisinde muazzam bir birikim yaratmıştır; Türkiye’nin tarihi, etnografyası, ekonomisi, edebiyatı, dili vb. konular üzerine yazılan kitap, makale ve belgeler büyük bir sayıya ulaşmıştır. Bu nedenle çeşitli dönemlerde Türkiye ile ilgili

bibliyografyalar yayımlanmıştır. Bu bibliyografyalar yayımlandıklarından itibaren Rusya’da Türk tarihi ve Türkoloji alanında çalışmalar yapan araştırmacılar için vazgeçilmez birer el kitabı haline gelmişlerdir. Bu nedenle bu çalışmamızda Rusya’da yayınlanmış bazı Türkiye bibliyografyalarından da söz etmemiz gerekmektedir.

Türkiye ile ilgili çalışmaları kapsayan bibliyografyalardan birisi V.İ. Mejov tarafından hazırlanan ve 1892 yılında St.Petersburg’da yayımlanan *Bibliografiya Azii (Ukazatel Knig i Statey Ob Azii Na Russkom Yazıke)* [Asya Bibliyografyası, (Asya hakkında Rusça Kitap ve Makaleler)] isimli eserdir. Bu bibliyografyada Rusça yayımlanmış Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili çalışmalar toplu halde verilmektedir. Bu bibliyografik çalışmanın Türkiye başlığı altında, eserler konulara göre tanzim edilerek sunulmuştur. *Din, felsefe ve Toplumsal gelişim başlığı* altında 63 kitap ve makale; *Siyasî ve Askerî tarih, Arkeoloji başlığı* altında 456 kitap ve makale; *Coğrafya, Etnografya ve İstatistik başlığı* altında 528 kitap ve makale; *Dilbilim ve Sanat başlığı* altında 88 kitap ve makale olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili toplam 1135 eser bu bibliyografyada yer almıştır (Mejov, 1892).

Türkiye ile ilgili bir başka ve daha kapsamlı bibliyografya çalışması ise A. K. Sverçevskaya ve T. P. Çerman tarafından hazırlanan *Bibliografiya Turtsii (1713-1917)* [(Türkiye Bibliyografyası (1713-1917))] isimli çalışmadır. Türkiye Bibliyografyası, B. M. Dansig’in editörlüğünde 1961 yılında Moskova’da basılmıştır. Bu bibliyografya 1713-1917 tarihleri arasında Rusya’da yayımlanan Rusça eserleri kapsamaktadır. Toplam 266 sayfa olan Türkiye Bibliyografyasında çalışmalar konularına göre düzenlenmiş olup toplam 5116 çalışma bulunmaktadır. Bibliyografyada şu başlıklara yer verilmiştir:

- **K. Marks ve F. Engels’in Türkiye hakkındaki yazıları** (264 çalışma)
- **V.İ. Lenin’in Türkiye hakkındaki yazıları** (62 çalışma)
- **Türkiye İle İlgili Genel Çalışmalar**(48 çalışma)
- **Coğrafya** (91 çalışma)
- **Nüfus ve Etnografya** (86 çalışma)
- **Gezi ve Gezi Notları** (332 çalışma)
- **Ekonomi** (467 çalışma)

Genel Çalışmalar

Tarım Ekonomisi

DOĞAN; Rusya’da Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Rusça Yayımlanmış

Sanayi

Dış Ticaret

Finans

İletişim Araçları

Rusya ve Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler

– **Tarih** (2507 çalışma)

Orta Çağda Türkiye

Türkiye’nin Yakın Tarihi

Genç Türk Devrimi

Türk-İtalyan Savaşı

Balkan Savaşları

Türkiye ve I. Dünya Savaşı

Rusya ve Türkiye

Türk-Rus Savaşları

– **Azınlıklar Sorunu** (572 çalışma)

Ermeniler

Balkan Halkları

Kürtler

Diğer Milletler

– **Türkiye’de Kadınlar** (18 çalışma)

– **Devlet Düzeni ve Yasama** (28 çalışma)

– **Silahlı Güçler** (262 çalışma)

– **Filoloji** (262 çalışma)

Gramer

Sözlükler

Edebiyat

- **Din** (163 çalışma)
- **Basım** (40 çalışma)
- **Sanat** (78 çalışma)

Söz konusu Türkiye Bibliyografyası (1713-1917)'nda yer alan bazı çalışmalar şunlardır:

GLİNKА Sergey, **Staraya i Novaya Turtsiya**, (Eski ve Yeni Türkiye) M. 1908, 283 s. Bu kitapta Osmanlı İmparatorluğu'nun halkı, şehirleri, sokakları, pazar yerleri, halkın günlük yaşamı, İslam, eğitimi, Hristiyan azınlıklar, siyaset vb. konulara değinilmektedir.

GURYANOV İvan, **Russkiy v Tsargrade**, (İstanbul'da bir Rus), Moskva, 1828, 66 s. Bu kitapta, İstanbul'un kısa bir tarihi ile birlikte bazı istatistiksi bilgiler verilmekte ve Osmanlı'da divan konusu işlenmektedir.

Yevropeyskaya Turtsiya v yeyo sovremennom sostayanii, (Avrupa Türkiye'sinin günümüzdeki durumu) Moskva, 1854, 184 s. Bu kitapta Osmanlı'nın Avrupa topraklarında bulunan şehirleri hakkında bilgi verilmektedir.

Konstantinapol i Turki (İstanbul ve Türkler), St.Petersburg, 1841, 223 s.

KUZNETSOVA., **İstoriçeskoye, statističeskoye i političeskoye obozreniye Ottomanskoy Portı...** (Osmanlı Devleti'nin tarihi, istatistikî ve siyasî incelemeleri), Moskva, 1829, 167 s.

SIRKU P.A., **Opisaniye Turetskoy İmperii (Türk İmparatorluğu)**, St. Petersburg, 1890, 212 s. Bu kitapta XVII. yüzyılda Türklerin eline esir düşmüş Rusların anlattıkları bilgileri ihtiva etmektedir.

Topografiçeskoye Opisaniye Puti ot Erzuruma do Trapezunda (Erzurum'dan Trabzon'a giden yolların topografisi), Moskva, 1829, 62s. Bu kitapçıkta söz konusu yollar hakkında bilginin yanında bölgede bulunan şehirler hakkında da bilgiler verilmektedir.

Novyeşiye İzvestiya o Turetskoy İmperii (Türk İmparatorluğu hakkında en son bilgiler), St.Peterburg, 1789, 223s.

Bir başka Türkiye bibliyografyası ise, yine A. K. Sverçevskaya ve T. P. Çerman tarafından hazırlanan ve Sovyet döneminde yapılan Türkoloji alanında yapılan çalışmaları kapsayan bibliyografyadır (Sverçeskaya, 1982). 1982 yılında Moskova'da basılan bu bibliyografyada 1917-1975 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bibliyografya 743

DOĞAN: Rusya’da Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Rusça Yayımlanmış

sayfa olup, Türkiye tarihi, etnografyası, din, dil, edebiyat, filoloji vb. alanlarda yayınlanan toplam 15797 çalışma yine konularına göre tasnif edilmiştir. Söz konusu Türkiye bibliyografisinde yer alan çalışmalar şu ana başlıklar altında toplanmıştır:

İlk bölümde K.Marks, F. Engels, ayrıca Lenin ve diğer Sovyet yöneticilerinin Türkiye hakkındaki yazıları yer almaktadır. Bu başlık altında toplam 574 çalışmaya yer verilmiştir.

- **Genel Çalışmalar ve Başvuru Eserleri** (Ansiklopediler, yıllıklar) (Toplam 126 çalışma)
- **Rusya’da ve Sovyetler Birliği’nde Türkiye Araştırmalarının Tarihi** (Toplam 456 çalışma)
- **Seyahatler, Seyahat Notları, Türkiye Hakkında Notlar** (Toplam 105 çalışma)
- **Coğrafya** (Toplam 123 çalışma)
- **Toplum ve Etnografya** (89 çalışma)
- **Devlet Yapısı, Siyasî Partiler** (267 çalışma)
- **Tarih** (Toplam 3946 çalışma)
- **Ekonomi** (Toplam 4359 çalışma)
- **Kültür, Bilim ve Edebiyat** (Toplam 5745 çalışma)

Bu bibliyografyada yer alan bazı çalışmalar şöyledir:

A.D. Noviçev, “**K Voprosu o Feodalnıh Otnoşeniyah i Polojenii Krestıyan v Turtsii vo Btoroy Polovine XV veka** (XV. Yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de Köylüler ve Feodal ilişkiler), Uçeniye, zapiski Leningr. Gos. Un-ta, No 294, 1961, ss. 123-146.

A.D. Noviçev, “**Turetskiye Koçavniki v XV-XVIII vv.**”(XV.-XVIII. yüzyıllarda Türk Göçebeler), XXV Mejdunarod. Kongress Vostokavedov, Moskva, 1960, 11s.

F.Ş. Şabanov, “**O Nekotorıh Priçinah Upatka Osmannskoy İmperii**” (Osmanlı İmparatorluğu’nun Yıkılmasının Bazı Nedenleri Hakkında), Rezume, Uçeniye, zapiski, AN azSSR, Bakui 1960,ss. 91-93.

M.M. Şitikov, **“Konstantinapol i Venetsianskaya Torgovlya v Pervoy Polovine XV. v. Po Dannim şçetov Çakamo Badoyera (Deloviye krugi Konstantinapolya)”** [Çakamo Badoyera’nın Hesaplarına göre XV. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul-Venedik Ticareti (İstanbul’un İş Çevreleri)], Vizantiyskiy Vremennek,1969,s. 48-62.

A.M. Valuyskiy, Feodálny Stroy Turtsii v XV-XVI vv. (XV-XVI. Yüzyıllarda Türkiye’nin Feodal Yapısı), Mosk. İn-t vostokavideniya, 1939, 119 s.

A.S. Anaysan, **“Armyanskiye Hronisti o Podenii Konstantinopolya”** (İstanbul’un Düşüşü hakkında Ermeni Vakanüvisler), Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 446-466. vd.

M. V. Levçenko, “Zavoyevaniye Turkami Konstantinapolya v 1453 g. İ İstoriçeskiye Posletsviya Etogo Sobitiya” (İstanbul’un Türkler Tarafından Fethi ve Bu Olayın Tarihi Sonuçları), Vizantiyskiy Vremennek,1953, s. 3–9.

A. S. Tveritinova, Falsifikatsiya İstorii Srednoyvekovoy Turtsii v Kemalističeskey İstoroografii” (Kemalist Tarih Yazımında Ortaçağ Türk Tarihinin Tahrifi), Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 9–32.

İ. S. Dostyan, “Güney Slav Halklarının XIV.–XV. Yüzyıllarda Türklere Karşı Mücadelesi”, Vizantiyskiy Vremennek,1953,s.32–50.

N. A. Smirnov, Nestor İskander’in “Tarihi’nin” İstanbul’un Türkler Tarafından Fethedilmesi İle İlgili Tarihi Önemi”, Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 50–72.

Z. V. Udalltsova, “Tük Fethi Sırasında Bizans İleri Gelenlerinin İzlediği İhanet Siyaseti”, Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 93–122.

G. İ. İbragimov, “XV.–XVI. Yüzyıllarda Türkiye’de Köylü İsyanları”, Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 122–146.

“İstanbul’un Düşüşü Hakkında Bizans Tarihçileri Duka ve Frandzi”, (Belgeleri çev.: A. S. Stepanov), Vizantiyskiy Vremennek,1953,s. 385–431.

Agrarniy Stroy Osmanskoy İmperii XV–XVII. yy., Dokumentı i materialı. (15.–16. yy. Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak Mülkiyeti İlişkileri, Belgeler ve materyaller), Sost., per. İ Kommentariy A. S. Tveritinovoy. M., İVL, 1963, 223 s.

Y. E. Granstrem, “Zametka Sovremennika O nebegah Kazakov Ha Turetskiye Vladeniya v Naçale XVII v.” (XVII. yy.’lın Başlarında Kazakların

(Kostaklar) Türk Topraklarına Akınları Hakkında Bir Çağdaşın Notları) , Vostochny Sbornik, Vip. Z., M., “Nauka”, Gl. red. Vost. Lit-rı, 1972, s. 3–39.

“Kratkaya Neopublikovannaya Hronika O Turkah iz Sobraniya Gosudarstvennoy Puplichnoy Biblioteki V Leningrade” (Leningrad Devlet Halk Kütüphanesi Külliyyatından Türkler Hakkında Yayımlanmamış Kısa bir Kronik) “Palestinskiy Sbornik”, L., 1967Vıp. 17., İstoriya i Filologiya Stran Vostoka v Drevnosti i Srednevekovye, s. 148–159.

M. K. Zulanyan, “Devşirme v Osmanskoy İmperii Po Danım Turetskih i Armyanskih İstoçnikov” (Türk ve Ermeni Kaynaklarına Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Devşirme), Rezume, “İstoriko-Filol. Jurnal”, Yerevan, 1953, No 2–3, s. 255–256.

Kniga Zakonov Sultana Selima I., Publikatsiya Teksta (**I. Sultan Selim’in Kanun-namesi**, Metin ve görüşler), komentariy A.S. Tveritinovoy, M., “Nauka”, Gl. Red. Vost. Lit-rı, 1969, 158 s.

Lehatsi Simeon, **Puteviye Zametki (Gezi Notları, XVII. yy.’ın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihi ile İlgili Ermenice Bir kaynak)**, Ermeniceden çev. M. O. Darbinyan, M., “Nauka”, Gl. Red. Vost. Lit-rı, 1965, 318 s.

A. D. Papazyan, **Persidskiye, Arabskiye i Turetskiye Ofisalniye Dokumentı Matenadarana XIV-XIX vekov i İh Znaçeniye Sotsialno-Ekonomiçeskoy Jizni Stran Blijnogo Vostoka**, [Matenadaran (Ermenistan Merkez Kütüphanesi)’in XIV-XIX. yy. Fars, Arap ve Türk Resmi Belgeleri ve Bu Belgelerin Orta Doğu Ülkelerinin Sosyo-ekonomik Yaşamları İle İlgili Araştırmalar Açısından Önemi] M., İVL, 1960, 22 s.

S. B. Pevzner; A. S. Tveritina, “Vakufnaya Gramota Hani-hatun–vnuçki Sultana Mehmeda II” (Sultan II. Mehmed’in Torunu Hani Hatun’un Vakıf Şehâdetnâmesi) (Kitap içinde Bölüm), M., “Nauka”, Gl. Red. Vost. Lit-rı, 1974, s. 108–133.

M. N. Speranskiy, “Povest i Skazaniya o Vizatii Tsargrada Turkami (1453) v Russkoy Pismennosti XVI–XVII vekov”(XVI–XVII. yüzyıl Rus yazılı eserlerinde Türkler tarafından İstanbul’un Alınması(1453) ile İlgili Hikâye ve Menkıbeler), “Trudı Otdela Drevnerus. Lit-rı”, 1954, X, s. 136-165.

A. S. Stepanov, “Trud Duki Kak İstoçnik Po İstorii Vostaniya Berklici Mustafi Naçala 15 veka” (15. yüzyılın Başında Börklüce Mustafa Ayaklanması

Tarihine Bir Kaynak olarak Duka'nın Eseri), "Vitantiyskiy Vremennek, 1952, V. S. 99–100.

A. S. Tveritinova, "Darstvennaya Gramata (Mülk-name) Sultana Selima II Na İmya Vezira i Kapudana Piyale-Paşı (1578), [II. Sultan Selim'in Vezir ve Kaptan Piyale Paşa Adına Mülknamesi (1578)], v kn.: Pisminnıye Pamitiki Vosyoka, Nauka, M., 1974, s. 109-126.

"Zakonopolojeniya O Provinsiyah Osmanskoy İmperii v XV–XVI vv. (XV–XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Eyaletleri Hakkında Mevzuat), "Kratkiye soobşeniya İn-ta Vostokavedeniya", 1958, XXVI, s.91-108.

V. A. Gordlevskiy, "Vnutrennee Sostayaniye Turtsii vo Vtoroy Polovine XVI veka (Po Dokumentam, izdannım Ahmedom Refikom)"[XVI. yüzyılın İkinci yarısında Türkiye'nin İç Durumu (Ahmed Refik'in yayımladığı Belgeler ışığında)], "Trudı Mosk. İn-ta vostokovedeniya", 1940, sb. 2, s.87-118.

"Dervişi Ahi Evrana i Sehi v Turtsii", (Ahi Evran Dervişleri ve Türkiye'de Şeyhler), "İzvestiya AN SSSR", 1927, No 15–17, s.1171–1194.

"İz Jizni Sehov v Turtsii. K istorii Ahi", (Türkiye'de Şeyhlerin Yaşamından; Ahilik), V Kn.: Zapiski Kollegii vostokovedov, L.,1927, s.235–248.

İ. B. Grekov, K. Voprosu o Roli Turetsko-Krımskoy Diplomatii v Politicheskoj Jizni Vostočnoy Yevropy Kontsa XV–XVI vv. (Türk-Kırım Diplomasininin Doğu Avrupa'nın XV. yüzyıl sonu–XVI yy'lardaki Siyasî Hayatında Oynadığı Rol Hakkında), (Kitapta Bölüm), "Şitinitsaé, 1973, s. 150–156.

Oçerki Po İstorii Mejdunarodnih Otnoşeniy Vostočnoy Yevropy XIV–XVI vv [(XIV–XVI. yüzyıllarda Doğu Avrupa'da Uluslar arası İlişkiler Tarihi Denemesi), Kitapta Osmanlı ve Kırım Hanlığı'nın Doğu Avrupa ile ilişkileri ele alınıyor], "İVL", M., 1963, 374 s.

N. S. Raşba, Polsko-Turetskiye Otnoşeniya v Kontse XIV- naçale XVII v. i Vneşnyaya Politika Polşi v Period Polsko-turetskoy Voynı 1620-1621 gg. [(XIV yy'ın sonu–XVII. yy'ın başında Türk–Polonya İlişkileri ve 1620–1621 Türk–Polonya Savaşı Döneminde Polonya'nın Dış Siyaseti) (Doktora Tez Özeti)], Abtoref. Dis. Kand. İst. Nauk. Harkov, 1960, 22 s.

M. H. Svanidze, "Voprosı Zemlevladeniya v Osmanskoy İmperii Na Primere Ahaltsihskogo (Çıldırskogo) paşalika" (Çıldır Paşalığı Örneğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Mülkiyeti Meseleleri), Buharest, 4–10 Sentyabr 1974 g. (Bildiri Metni)

İz İstorii Gruzino–Turetskih Vzaimootnoşeniy v XVI–XVII vv. (1578–1639 gg.) [XVI–XVII. Yüzyıllarda Türk–Gürcü İlişkileri Tarihinden (1578-1639)], Tibilisi, 1954, 18 s. (Doktora Tez Özeti)

“İz İstorii Turetsko–Persistkoy Voynı 1578–90 gg. (Pohod Lala Mustafa Paşı v Zakavkaze v 1578 g.)” [1578-90 Türk–İran Savaşı Tarihinden (1578 yılında Lala Mustafa Paşa’nın Güney Kafkasya Seferi)], Rezume, “trudı” Tbilissk. Gos. Un–t, Seriya Vostokovedeniya, 1965 s. 400.

İ. İ. Sokolov, “Zemelnoye Podatnoye Oblojeniye v Turtsii Do Tanzimata”, (Türkiye’de Tanzimat Dönemine Kadar Toprak Vergisi), “Noviy Vostok”, 1925, s. 82-94.

“Zemelnoye Otnoşeniya v Turtsii Do Tanzimata”, (Türkiye’de Tanzimat Dönemine Kadar Toprak Mülkiyeti İlişkileri) “Noviy Vostok”, 1925, s. 93–112.

A.D. Novıçev, “Turetskiye Koçavniki v XV-XVIII vv.”(XV.-XVIII. yüzyıllarda Türk Göçebeler), XXV Mejdunarod. Kongress Vostokavedov, Moskva, 1960, 11s.

M.M. Şitikov, “Konstantinapol i Venetsianskaya Torgovlya v Pervoy Polovine XV. v. Po Dannım şçetov Çakamo Badoyera (Delovıye krugi Konstantinapolya)” [Çakamo Badoyera’nın Hesaplarına göre XV. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul-Venedik Ticareti (İstanbul’un İş Çevreleri)], Vizantiyskiy Vremennek,1969,s. 48–62.

KAYNAKLAR

- ATAÖV, T. (2004). “Sovyetler Birliği’nde Türkoloji Çalışmaları”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Türkoloji Sayısı, II. Kitap, S.11, Bişkek: 90-107.
- DANSİG, B.M. (1976). Blijniy Vostok, Sbornik statey, AN SSSR İnstitut Vostokovedeniya, Moskva:
- HASANOVA, H. (2002), “**Çarlık Rusyası İlmî Cemiyetleri ve Eğitim Kurumlarının Osmanlı Tarihi Araştırmaları**”, XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999 (Kongreye Sunulan Bildiriler), C.III, Kısım: II, Ankara: 1-5.
- JELTYAKOV,A.D. (2004). “**50 Yıllık Sürede (1917-1967)**, Petersburg’da Türkiye’nin Tarih, Kültür ve Ekonomisinin Araştırılması”, çev.: İbrahim Şahin, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Türkoloji Sayısı, II. Kitap, S.11, Bişkek: 123-134.
- KONONOV, A. N. (1974). “İz İstorii İzuçeniya Turskih Yazıkov v Rossii Dooktyabrskiy Period”, **Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih**

- Türkologov Dooktyabrskiy Period**, Sostaviteli: V. G. Guzev vd., AN SSSR Institut Vostokovedeniya, İzd.: Nauka, Moskova: 9–90.
- KURAT, A. N. (1993). **Rusya Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara:
- MEJOV, V.İ. (1892). *Bibliografiya Azii Ukazatel Knig i Statey Ob Azii Na Russkom Yazıke*, S.Peterburg:
- PETROSYAN, Y. A. (1984). *“Nekatoriye Uzloviye İssledovaniya İstorii Osmanskoy İmperii v Novoye Vremya”*, Turkologiçeskiy Sbornik, İzd.: Nauka, AN SSSR, Moskva: 215-223.
- SVERÇEVSKAYA, A. K., vd. (1982) . **Bibliografiya Turtsii (1917-1975)**, İzd.: Nauka, AN SSSR, Moskva:
- Tveritinova, A.S. (2004). “Türkiye Tarihçisi V. D. Smirnov”, çev.:Doğan Gürpınar, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, **Türkoloji Sayısı**, II. Kitap, S.11, Bişkek: 71–77.
- UTURGAURİ, S.N.(1999). “İki Kültürün Teması”, Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, Sempozyum Bildirileri (Ankara, 12-14 Aralık 1992) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 81-84.

DOĞAN; Rusya’da Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Rusça Yayımlanmış